

Kirken i et sekulært samfunn

Noen innledende spørsmål

Hva er en kirke? Et bygg. Et kristent trossamfunn. En gruppe mennesker samlet om felles religiøs praksis. Svaret avhenger av bestemte perspektiv, interesser og premisser. En arkitekt vil for eksempel undersøke dette spørsmålet med andre briller enn en teolog eller sosiolog. For en norsk lutheraner er svaret gjerne knyttet til Den norske kirke, mens for andre kan kirkeforståelsen være knyttet til Den katolske kirken, en forsamling eller et bedehus. Denne artikkelen forutsetter en bred og empirisk¹ forståelse av kirken som et kristent fellesskap samlet om sakramentene og forkynnelsen av det kristne budskapet.²

Hvordan bør så kirkens forhold til samfunnet være? Ved å parafasere H. Richard Niebuhrs kjente typologi over forholdet mellom Kristus og kulturen, kan man kategorisere kirkens forhold til samfunnet i fem grupper; kirken mot samfunnet, kirken av samfunnet, kirken over samfunnet, kirken og samfunnet i paradoks og kirken som transformerer samfunnet.³ Selvsagt er ikke Niebuhrs typologiske analyse direkte overførbar fra "Kristus og kulturen" til "kirken og samfunnet", men typologien er likevel beskrivende for ulike perspektiv på hvordan vi kan besvare spørsmålet om forholdet mellom de to sistnevnte størrelser. På den ene ytterkanten finner vi en kirke som kjemper mot samfunnsutviklingen og vurderer seg selv som et utenforstående fellesskap (kirken mot samfunnet), mens på den andre ytterkanten finner vi en kirke som anser seg selv som helt og fullt integrert i samfunnet den er en del av (kirken av samfunnet). Mellom disse ytterpunktene befinner nok de fleste kirkers selvforståelser seg, og det er også her vi finner et av premissene for denne artikkelen, som er at kirken er en del av samfunnet, men fordi kristne lever med bestemte overbevisninger om menneskets eksistens

1. En "empirisk" forståelse av kirken innebærer at kirken er erfarbar, i motsetning til en usynlig kirke og skjult kirke, se Hegstad, Harald, *Den virkelige kirke* (Tapir Akademiske Forlag, 2009), ss. 8-9.

2. For en introduksjon i forskjellige kirkeforståelser, se Kärkkäinen, Veli-Matti, *An Introduction to Ecclesiology* (InterVarsity Press, 2002). For en ekklesiologisk utredning på norsk, se Hegstad, Harald, *Den virkelige kirke*.

3. Niebuhr, H. Richard, *Christ and Culture* (Harper & Row, 1951).

og forhold til Gud vil det oppstå spenninger i møte med et pluralistisk samfunn som lever med divergerende overbevisninger og livssyn. I praksis kan dette komme til syne i kollegaers samtaler i lunsjpausene, i offentlige verdidebatter og i utviklingen av læreplaner for skolene.

Hvordan kan kirken navigere i disse farvann med integritet og influens?⁴ Også på dette spørsmålet finnes ulike svar som ikke nødvendigvis utelukker hverandre. Avgjørende for svaret er imidlertid den bestemte konteksten kirken befinner seg i. Kirken i Norge⁵ er i en spesiell situasjon, med en statskirke som har overveldende stor oppslutning i det som anses for å være et sekulært samfunn.⁶ Et sentralt premiss for den videre diskusjonen er altså at kirken i Norge (jmf. den brede kirkeforståelsen definert ovenfor) befinner seg i et sekulært samfunn. Hva dette innebærer skal jeg komme nærmere tilbake til, men først en kort oppsummering av premissene for diskusjonen:

- 1) En bred og empirisk forståelse av "kirken" som et kristent fellesskap samlet om sakramentene og forkynnelsen av det kristne budskapet.
- 2) En mellomposisjon som forstår kirken som en del av samfunnet, men samtidig anerkjenner at det vil oppstå spenninger i møte med et pluralistisk samfunn med divergerende overbevisninger og livssyn.
- 3) En sekulær kontekst; kirken i Norge befinner seg i et sekulært samfunn og det er nyttig for kirken å diskutere hva dette innebærer i praksis.

Disse premiss er langt fra uangripelige eller endegyldige. Det er like fullt nødvendig å tegne opp et utgangspunkt for å kunne drøfte en hvilken som helst sak. Hvilket bringer oss til problemstillingen som skal undersøkes nærmere i fortsettelsen; *hvordan bør kirken i Norge forholde seg til det sekulære samfunnet, for best å kunne ivareta sin integritet og fremme en hensiktsmessig influens?*

I et forsøk på å si noe om dette, skal jeg først gjøre rede for tre endrede

4. Nå kan man jo stille spørsmål både ved hvorvidt integritet og influens er de viktigste ledestjernene for kirkens navigasjon - og hva disse begrepene i så fall innebærer. I denne sammenheng henviser termene til troverdighet i forhold til å forvalte den kristne lære og tradisjon, samt en bevissthet om sitt samfunnsansvar som inkluderer diakoni og misjon. Jeg har ikke mulighet til å fortsette diskusjonen i denne fotnoten, selv om jeg er klar over at også begrepene "kristen lære", "diakoni" og "misjon" kan tillegges variert innhold og tolkes ulikt.

5. Selv om denne artikkelen tar utgangspunkt i en norsk kontekst, vil diskusjonen være relevant for kirken i et større nordisk perspektiv også.

6. For mer om kirkens og religionens plass i det norske samfunn, se Botvar, Pål Ketil og Schmidt, Ulla (reds.), *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering* (Universitetsforlaget, 2010).

vilkår for tro og religion i et sekulært samfunn i følge den kanadiske filosofen Charles Taylor, og deretter tegne opp noen utfordringer det gir kirken i dagens Norge.

Endrede vilkår for tro i et sekulært samfunn

Sekularisering, sekularisme og sekularitet er alle omdiskuterte begrep som har utviklet seg fra sine opprinnelige utgangspunkt.⁷ For eksempel ble sekulariseringsprosessen først antatt å være uløselig knyttet til moderniseringen av det vestlige samfunnet, hvor argumentene bl.a. var rasjonalitetskriteriets innhugg i de religiøse dogmene og restruktureringens autoritetsforskyvelse fra kirken til staten.⁸ I den senere tid har

“Hvordan bør kirken i Norge forholde seg til det sekulære samfunnet, for best å kunne ivareta sin integritet og fremme en hensiktsmessig influens?”

dette aksiomet blitt utfordret både av empiriske eksempler fra andre deler av verden hvor modernisering ikke har medført sekularisering i vestlig format, og av teoretikere som sosiologen José Casanova. Han påpeker blant annet behovet for å skille mellom ulike former for sekularisering i denne debatten, og han argumenterer mot at religion automatisk må ekskluderes fra et moderne samfunns offentlige rom.⁹ Jeg vil i forlengelsen av dette anbefale Charles Taylors forståelse av sekularitet som "...noe som omfatter hele vår ramme for forståelse, hvor vår moralske, åndelige og religiøse erfaringer og søken finner sted innenfor".¹⁰ Dersom kirken ønsker å ha en stemme i vårt samfunn er det avgjørende at den reflekterer over hvilke vilkår det sekulære mennesket har når det

7. For en innføring i sekularisme på norsk, se Bangstad, Sindre, *Sekularismens ansikter* (Universitetsforlaget, 2009).

8. Berger, Peter; Davie, Grace og Fokas, Effie, *Religious America, Secular Europe?* (Ashgate, 2008), ss. 31-33.

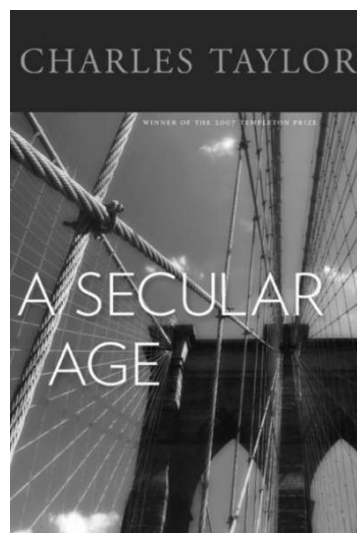
9. Les mer i Casanova, José, *Public Religions in the Modern World* (University of Chicago Press, 1994).

10. Taylor, Charles, *A Secular Age* (Belknap Harvard, 2007), s. 3.

søker mening, moralsk identitet, og eventuelt tro.

Men er det ikke nok å forkynne det kristne budskapet, vil kanskje noen innvende. Eller motsatt; trenger vi egentlig kirkens stemme i et moderne og sekulært samfunn som vårt? I en kronikk i Klassekampen henviser KIFO (Stiftelsen Kirkeforskning)-forskerne Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt til undersøkelser som viser at folk i økende grad er skeptiske til at religiøse ledere forsøker å påvirke statlig og offentlig myndighetsutøvelse, men er overveiende positive til religionens og religiøse lederes bidrag i samfunnsdebatter og sivilsamfunnet for øvrig.¹¹ Dersom disse undersøkelsene reflekterer en reell etterspørsel hos det norske folk (og det tror jeg absolutt at de gjør), stiller det kirkens folk - både lek og lærd - ovenfor en tydelig utfordring. Denne tror jeg ikke kan møtes fra kirkens prekestoler alene, men krever også at vi våger å engasjere oss aktivt i samfunnsdebattene, trygge på hva det vil si å være kirke i et sekulært samfunn.

Hvilket bringer oss tilbake til Taylors teori om et sekulært samfunns endrede vilkår for tro og religion. Jeg har ikke mulighet her til å gå inn på hans meget omfattende fremstilling av både den historiske utviklingen som ledet fram mot den sekulære tidsalderen vi i det vestlige samfunnet nå lever i, og hans analyse av nevnte samfunn, men vil trekke fram tre av de sekulære vilkårene for religion som Taylor presenterer,¹² og som utfordrer kirken med tanke på å være en troverdig og relevant stemme i samfunnet vårt. En av de mest markante endringene fra førmoderne til moderne tid er at mennesket har endt opp med å bli sin egen høyeste autoritet. Mens det tidligere var selvsagt at man forholdt seg til usynlige guder, ånder og makter, har det nå blitt motsatt; det er selvsagt at man *ikke* forholder seg til forestillinger som blir ansett for å være irrasjonelle og overtroiske.¹³ Via vitenskapens gjennombrudd og utvikling ble mennesket "frigjort" fra overtro og religionens undertrykkelse til etter hvert

11. Klassekampen 25.08.2010. Kronikken kan lastes ned på KIFOs hjemmesider, <http://www.kifo.no/index.cfm?id=268203> (nedlastet 21.10.10).

12. Selv disse vil kun vises til summarisk, men henvisninger vil gis for mulig utdypende lesing av argumentene.

13. For en mer omfattende analyse av "Gud er død"-tesen, som er direkte linket til denne endringen, se Taylor, Charles, *A Secular Age*, ss. 560-574.

“Mens det tidligere var en uløselig sammenheng mellom evighet og sekulær tid, har evighetsperspektivet vårt blitt oppspist av den materielle tiden.”

og ende opp med å bli sin egen skaper; mennesket forventes nå å utforme alt fra sin seksuelle identitet, sine grunnleggende verdier, sin ytterste hensikt, til sine religiøse overbevisninger eller fravær av disse, sine moralske leveregler, osv. Det er ingen ende på valgene det sekulære mennesket står ovenfor, og vi er opplært til å tenke at dette er ensidig positivt, godt og rett.¹⁴ *Mennesket er sin egen skaper, mennesket er sin egen gud.*

Et annet vilkår som henger sammen med dette er fokuset på individet. Individets frihet og rettigheter er ukrenkelige. Nøyaktig hvilke rettigheter og hva denne friheten innebærer er noe flytende størrelser. At jeg'et overgår vi'et materialiseres f.eks. i skilsmissestatistikkene, nedgangen i frivillighet og organisasjonsengasjement og fraværet av integreringspraksis (ikke først og fremst integreringspolitikk). *Individets frihet og rettigheter er vårt høyeste mål.*¹⁵

Dette knytter an til det tredje og siste vilkåret jeg vil trekke fram, som i likhet med de foregående også utgjør en utfordring for kirken i et sekulært samfunn. En av årsakene til individets opphøyede status og menneskets selvskapelse er at med et sekulært verdensbilde er vi nedsunket i det som Taylor kaller “sekulær tid” (“secular time”).¹⁶ Den eneste tiden som finnes for oss, er den tiden vi materielt eksisterer i og som kan leses på kalendere og klokker. Mens det tidligere var en uløselig sammenheng mellom evighet og sekulær tid, har evighetsperspektivet vårt blitt opp-

14. Filosofen Arne Johan Vetlesen har vært en kritiker av det moderne frihetsbegrepet, se <http://www.klassekampen.no/6431/article/item/null/la-friheten-komme-til-meg>, nedlastet 22.10.10.

15. Mer om hvordan “exclusive humanism” vokste frem som et ateistisk alternativ under opplysningstiden, se Taylor, Charles *A Secular Age*, pp. 259-262.

16. Taylor, Charles, *A Secular Age*, p. 55.

spist av den materielle tiden. *Den sekulære tiden er den endelige og eneste tiden for oss.*

Med utgangspunkt i disse vilkårene fra Taylors sekulariseringsteori vil jeg avslutte med å formulere noen av de utfordringene som vårt sekulære samfunn stiller kirken ovenfor.¹⁷

Noen utfordringer for kirken i et sekulært samfunn

Den kristne skapelsesfortellingen setter mennesket i en grunnleggende relasjon til Gud, noe som danner forutsetningen for kirkens respons til den sekulære tesen om at mennesket er sin egen skaper og gud. Kirkens tro på at mennesket er skapt av og for Gud tillegger mennesket unike evner til selv å skape, vurdere og velge, men disse evnene står alltid i forhold til Gud. Hvilket innebærer at mennesket selv ikke er det endegyldige opphav eller formål for sitt eget liv. Dette er verken ny eller revolusjonerende informasjon for de fleste kristne, likevel er det en viktig utfordring å formulere hvordan denne forståelsen av mennesket som skapt og skapende gir kirken en annerledes (og viktig) stemme i det sekulære samfunnets overdøvende rop etter selvskapelse og selvrealisering.

De fleste mennesker i vårt sekulære samfunn bedriver, mer eller mindre bevisst, hasardiøs balansekunst. Det er nemlig en hårfin linje mellom selvinnsikt og selvopptatthet, mellom selvrespekt og selvforherligelse, mellom individualisme og egoisme. Kirkens budskap er også opptatt av den enkelte; at hver eneste en skal komme til tro og ha evig liv (Joh 3,16), at hver enkelt skal avlegge regnskap for seg selv (Rom 14,12) og at hver enkelt har fått gaver av Den Hellige Ånd (1 Kor 12,11), men dette holdes sammen med den enkeltes ansvar for sin neste. Kirken er et fellesskap som er bygget på andre premisser enn individualismens frihet og rettigheter, selv om disse er viktige og i gitte situasjoner kjemper kirken med rette for individers frihet og rettigheter; nestekjærlighet og solidaritet vil for øvrig alltid være det sentrale motivet.¹⁸

Å ha nok med meg selv er knyttet til horisonten for livet mitt. Når vi

17. Dersom kristne og kirken selv er en del av det sekulære samfunnet (se premiss 2), vil vi møte disse utfordringene og spenningene ikke som "utenforstående", men i vårt hverdagsliv, vårt verdensbilde og våre prioriteringer. Derfor bør kristne like mye la seg utfordre personlig som på vegne av kirken og sin tro.

18. Jesus forteller en lignelse om ansvaret for vår neste, i Luk 10,37.

som samfunn desperat forsøker å forlenge og forevige ungdom, helse, rikdom og herlighet, kan det forstås som et uttrykk for at vi er nedsunket i "sekulær tid". Jeg tror ikke det er verken konstruktivt eller kristelig å oppfordre til virkelighetsflukt eller ansvarsfraskrivelse - snarere tvert imot, kirken understreker forvaltningsansvaret vi har for vår tid og våre ressurser, men dette ansvaret peker videre mot en høyere himmel og en annen tid. Det er forståelig at kirken, forlegen over fordums praksiser som avlatshandel og svovelprekener, som oftest overlater spørsmål om tid, død, evighet og det hinsidige til prinsesser¹⁹ og andre alternative røster, men det kan vanskelig forsvares. Utfordringen for kirken i vårt sekulære samfunn er å formidle en eskatologi²⁰ og tidsforståelse som både er troverdig i forhold til det kristne budskapet og som åpner opp en livshorisont utover det umiddelbare for det sekulære mennesket.

Det er nok mange svar på spørsmålet om hvordan kirken i Norge (og Norden) bør forholde seg til det sekulære samfunnet for best å kunne ivareta sin integritet og fremme en hensiktsmessig influens. Ut fra de premissene jeg tegnet opp innledningsvis, har jeg henvist til tre endrede vilkår for tro og religion i et sekulært samfunn, i følge Taylor, og deretter foreslått hvordan disse utfordrer kirken på forskjellig vis. Dette innebærer at kirken tar på alvor både etterspørselen og behovet for tydelige stemmer som utfordrer noen av de sekulære selvsagthetene, og konstruktivt bidrar med troverdige alternativ i samfunnsdebatten.

Silje Kvamme Bjørndal

silje.bjorndal@mf.no

Master i teologi og doktorgradsstipendiat ved Det teologiske menighetsfakultet

19. Den norske prinsessen har de siste årene vært mye omtalt i media for sine utspill om kontakt med engler og de døde (se f. eks. <http://www.aftenposten.no/nyheter/kongelige/article1903224.ece>, nedlastet 17.01.11).

20. Eskatologi er en del av teologien eller filosofien som arbeider med det som skal skje i de siste tider.